

Barbara Kozak

Rosja za kamiennym murem : nowe średniowiecze w twórczości Władimira Sorokina : na przykładzie powieści Dzień oprycznika

Acta Neophilologica 18/2, 213-221

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Barbara Kozak

Institut Słowiańszczyzny Wschodniej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ROSJA ZA KAMIENNYM MUREM.
NOWE ŚREDNIOWIECZE¹
W TWÓRCZOŚCI WŁADIMIRA SOROKINA
(NA PRZYKŁADZIE POWIEŚCI
DZIEŃ OPRYCZNIKA)

Key words: philosophy of history, dystopia, Sorokin, Russian national identity, Oprichnina

Rosyjską literaturę można niewątpliwie w znacznej części nazwać historyzoficzną. To właśnie karty powieści, z braku innego miejsca, przez wieki były miejscem dyskusji o przyszłości, w niej przyglądano się wydarzeniom z przeszłości, zastanawiano się nad świadomością społeczną, badano stosunek ludzi do przemian, analizowano bieg historii.

¹ Pojęcia tego używam w znaczeniu, w jakim użył go Bierdiajew w swojej książce. Pisał on między innymi: „В истории, как и в природе, существуют ритм, ритмическая смена эпох и периодов, смена типов культуры, приливы и отливы, подъемы и спуски. Ритмичность и периодичность свойственны всякой жизни. Говорят об органических и критических эпохах, об эпохах ночных и дневных, сакральных и секулярных. Нам суждено жить в историческое время смены эпох. Старый мир новой истории (он-то, именующий себя все еще по старой привычке «новым», состарился и одряхлел) кончается и разлагается, и нарождается неведомый еще новый мир. И замечательно, что этот конец старого мира и рождение нового одним представляется «революцией», другим же представляется «реакцией». «Революционность» и «реакционность» так сейчас перепутались, что потерялась всякая отчетливость в употреблении этих терминов. Эпоху нашу я условно обозначаю как конец новой истории и начало нового средневековья. [...] Я объясняю это тем, что мой образ мыслей истолковывают в категориях новой истории, что его хотят отнести к одному из направлений новой истории, в то время как существо моей мысли в том и заключается, что все категории мысли новой истории, все ее направления кончены и начинается мышление иного мира, мира нового средневековья. Духовные начала новой истории изжиты, духовные силы ее истощены. Рациональный день новой истории кончается, солнце его заходит, наступают сумерки, мы приближаемся к ночи. Все категории пережитого уже солнечного дня непригодны для того, чтобы разобраться в событиях и явлениях нашего вечернего исторического часа” [Бердяев 1924, 4].

Dziś kwestie te na nowo odgrywają znaczną rolę w procesie literackim. Ostatnie dziesięciolecia po raz kolejny ostro zmieniły zarówno wyobrażenia rzeczywistości, jak i samą rzeczywistość, która w jaskrawy sposób postawiła społeczeństwo i jednostki w obliczu poważnego kryzysu światopoglądowego oraz tożsamościowego. Po 75 latach Rosja, a z nią jej literatura, ponownie stanęła wobec konieczności przededefiniowania swojej historii. Z tego powodu naturalny stał się zwrot do przeszłości, polegający z jednej strony na jej odkłamaniu, a z drugiej strony na szukaniu w niej recept na przyszłość. Dlatego też należy się zgodzić ze zdaniem Lwa Daniłkina, że „ревизия истории была, без преувеличения, одним из самых существенных внутренних импульсов для отечественной литературы” [Данилкин 2010].

W najnowszej literaturze rosyjskiej widać ślady kryzysu kultury, społecznej niepewności, rozumienia dnia dzisiejszego jako epoki przejściowej, jak to już było w historii. Współczesność w takich okresach jest niedoceniana, pozbawiana wartości,

утрачивает значение и интерес как ненужное продолжение неопределенной длительности. Но и будущее оказывается столь же неопределенным и опасным. Будущее мыслится как конец всего, независимо от того, окажется ли мир погружен в вечный хаос или наступит царствие небесное. Мифологическое и художественное мышление локализует в прошлом такие категории, как цель, идеал, справедливость, совершенство, гармоническое состояние человека и общества [Бахтин 2000, 75].

Autorzy tekstów tworzonych w Rosji na przełomie XX-XXI wieku często wracają do problematyki losu narodowego, konfliktu Rosji i Zachodu, politycznej refleksji na temat wydarzeń lat 90. ubiegłego wieku czy też czasów Związku Radzieckiego, zamieniając te wciąż rozpalające emocje tematy na tworzywo literackie. W ten sposób literatura ponownie staje się polem ważnych dyskusji o kondycji społeczeństwa, rozliczeń z historią czy budowania wizji przyszłości. Aktualizowane są takie koncepty, jak «los Rosji», «kryzys współczesnego świata», «Rosja i Zachód i ich nieuniknione starcie», «koniec świata, jaki znamy», «kryzys i upadek Rosji», «sens historii» czy «stałe elementy w historii Rosji».

Bachtin zauważył, że pisarze „готовы скорее надстраивать действительность (настоящее) по вертикали вверх и вниз, чем идти вперед по горизонтали времени” [Бахтин 2000, 76]. Przeszłość ma dla nich sens jako projekt przyszłości, dlatego alternatywna historia zwrócona jest w przeszłość i w przyszłość i jest swego rodzaju wyborem z proponowanych przez przeszłość modeli przyszłości. To najczęściej nie fantastyczne projektowanie równoległych historycznych światów, a futurologiczna prognoza, w której znaczną rolę odgrywa społeczna i polityczna pozycja autora.

W tym kontekście bardzo interesująca jest twórczość Władimira Sorokina. To jeden z najciekawszych współczesnych pisarzy rosyjskich, którego twórczość wzbudziła zainteresowanie między innymi takich badaczy, jak Irina Skoropanova [Скоропанова 2000], Mark Lipowiecki, Galina Niefagina [Нефagina

2003]. Oczywiście Sorokin wywołuje ogromne kontrowersje, nazywany jest pornografem, piewą obrzydliwości i faszyzmu, ale jego utwory niezmiennie interesują i krytyków i czytelników. Mimo tego zainteresowania, jak twierdzi jeden z badaczy:

[...] произведения писателя до сих пор не получили должного внимания научной общественности, и чаще всего рассматриваются либо в глобальном контексте русского постмодернистского процесса (М. Эпштейн, Н. Лейдерман, А. Мережинская), либо выносятся практически за его рамки и считаются феноменом самобытным и практически маргинальным (В. Бондаренко, А. Гаррос). Вместе с тем, творческое наследие Сорокина четко коррелирует с «мейнстримовой» русской литературой и достаточно глубоко отражает основные тенденции развития современного постмодернистского процесса и его изменения на рубеже тысячелетий [Новохатский 2013].

Najbardziej znane teksty pisarza to niewątpliwie *Голубое сало*, *Тридцатая любовь Марины* czy tak zwana lodowa trylogia (*Лед*, *Путь Бро*, *23 000*). Do nieco mniej znanych, choć niezwykle interesujących, należą zaś *День oprычника* (*День oprычника*), *Сukrowy Кремл* (*Сахарный Кремль*), *Замієч* (*Метель*) i *Telluria* (*Теллурия*). W tej tetralogii autor prezentuje antyutopijną wizję przyszłości, w której fantomy postaci i echa różnych okresów historii Rosji zaplatają się w apokaliptyczną rzeczywistość, która zdarzy się niebawem.

O historiozoficznym charakterze twórczości Sorokina badacze wspominali wielokrotnie; przytoczmy jako ilustrację tylko jeden cytat: „его текст не к морали имеет отношение, но к историософии и антропоонтологии” [Горохов]. Twierdzenie to pojawiło się w kontekście licznych oskarżeń o niemoralność wysuwanych wobec pisarza.

Miejscem akcji tekstów przywołanego cyklu, w tym otwierającego go *Dnia oprычника*, który będzie podstawą niniejszej pracy, jest jedno uniwersum. Teksty te zbudowane są na logice rozejścia się kultury i cywilizacji: w czasie, kiedy postęp technologiczny wciąż poprawia komfort życia i niemiłosiernie prze do przodu, a procesy społeczne z taką samą zaciętością pogrążają się w archaicznej przeszłości. Przyszłość w powieściach jest bliska (2027), ale jednocześnie odsyła nas w przeszłość, w czasy społecznego porządku sprzed panowania Piotra I. Spotkanie zaawansowanej technicznie cywilizacji z prymitywnym systemem społecznym wytwarza pewien zakłęty futurologiczny krąg, który sam wydaje się napędzać: im więcej postępu, tym brutalniejsze stosunki społeczne.

Rosja jest tu połączeniem państwa Iwana Groźnego z jego nieodzownymi atrybutami: oprычzną, ukazami i imperatorem na czele, z futurystyczną wizją skomputeryzowanej i stechnicyzowanej Rosji. Pomysł na taki projekt autor wyjaśnia następująco:

Я произвел для себя некий мысленный опыт. Что будет, если изолировать Россию от мира – если предположить, что будет выстроена Великая русская стена по образцу Великой китайской? России некуда будет погружаться кроме как

в свое прошлое. Это будет вызвано идеологической потребностью, поскольку все героические образы для массового сознания в прошлом, в глубоком прошлом. Но без современных технологий такая идеология будет нежизнеспособна. Поэтому, собственно, из моего умозрительного опыта и выводится такая формула – человек в кафтоне, разъезжающий на «Мерседесе» с водородным двигателем [Сорокин 2006].

W powieści *Dzień oprycznika* i innych częściach cyklu autor przedstawia pewien model rzeczywistości rosyjskiej, alternatywną historię, która wydaje się realizacją tez i propozycji przedstawionych przez duchownego rosyjskiego Joanna Snyczowa² już w 1996 roku [Снычѳв 1996]. Ten petersburski metropolita maluje obraz cara Iwana Groźnego jako świętego, idealnego władcy, pomazańca Bożego, który skupia wokół siebie grupę wiernych wyznawców jego idei, którzy pilnują porządku i wypełniają Bożą wolę na ziemi – to znaczy opryczników. Warto zauważyć, że duchowny pochwała ten styl rządzenia, pozytywnie ocenia oprychninę jako siłę, która może zaprowadzić porządek oraz ten czas historyczny, kiedy religia i cerkiew zajmowały ważne miejsce w życiu społeczeństwa i państwa.

Jak więc wygląda literacka realizacja tej publicystycznej wizji³? Już dedykacja-motto pokazuje, do jakich czasów i tradycji odwołuje się pisarz: *Григорию Лукьяновичу Скуратову-Бельскому, по прозвищу Малюта* [Сорокин 2013, 5]. Postaci tej chyba nikomu nie trzeba przedstawiać, zapisała się ona bowiem w historii między innymi jako kat Nowogrodu czy też zabójca metropolity Filipa. Podobne skojarzenia niesie też pierwsza scena powieści:

Моё мобило будит меня:

Удар кнута – вскрик.

Снова удар – стон.

Третий удар – хрип.

Поярок записал это в Тайном Приказе, когда пытали дальневосточного воеводу. Эта музыка разбудит и мертвого.

– Комяга слушает, – прикладываю холодное мобило к сонно-теплому уху.

– Здравы будьте, Андрей Данилович. Коростылев тревожит, – оживает голос старого дьяка из Посольского Приказа, и сразу же возле мобилы в воздухе возникает усато-озабоченное рыло его [Сорокин 2013, 5].

Rosją włada car Wasyl Nikołajewicz, syn założyciela dynastii Nikołaja Płatonowicza, który po pokonaniu kolejnych smut: Czerwonej, Białej i Szarej zaprowadził w państwie porządek. To właśnie za czasów pierwszego cara zaczęto budować Wielki Mur Zachodni, który miał odgradzić Rosję od „rozpuszczonych cyberpanków”. Ideologia nowego państwa budowana jest na koncepcji oblężonej twierdzy: czyhają na nią wrogowie i wewnętrzni i zewnętrzni, którzy nie mogą znieść odrodzonej Świętej Rusi.

² Митрополит Иоанн, в миру Иван Матвеевич Снычѳв.

³ W tekście zostanie omówiona wyłącznie powieść *Dzień oprycznika* jako pierwsza i najpełniej pokazująca wizję owego uniwersum.

Как только восстала Россия из пепла Серого, как только осознала себя, как только шестнадцать лет назад заложил Государев батюшка Николай Платонович первый камень в фундамент Западной Стены, как только стали мы отгораживаться от чуждого извне, от бесовского изнутри – так и полезли супротивные из всех щелей, аки сколопендрии зловредные. Истинно – великая идея порождает и великое сопротивление ей. Всегда были враги у государства нашего, внешние и внутренние, но никогда так яростно не обострялась борьба с ними, как в период Возрождения Святой Руси [Сорокин 2013, 33].

Jak widać, wykorzystuje Sorokin koncept Świętej Rusi jako ostatniej ostoii prawdziwej wiary, którą trzeba za wszelką cenę obronić przed zewnętrznym wrogiem. To właśnie w imię tej idei obywatele „dobrowolnie” spalili swoje paszporty, co Komiaga wspomina z wielkim sentymentem, nawet wzruszeniem:

Вот был кострище! На меня, подростка, тогда это сильное впечатление произвело. В январе, в крутой мороз несли люди по призыву Государя свои загранпаспорта на главную площадь страны да и швыряли в огонь. Несли и несли. Из других городов приезжали, чтобы в Москве-столице сжечь наследие Белой Смуты. Чтобы присягнуть Государю. Горел тот костер почти два месяца... [Сорокин 2013, 126]

Krajem rządzi Imperator przy pomocy opryczniny, a właściwie oprycznina, która bardziej przypomina mafię niż jakąkolwiek strukturę państwową. Borys Łanin słusznie zauważa, że:

Опричина держится трудами Комяги, его сподвижников и Бати, по сути, пахана неконтролируемой шайки. Носятся они вдоль и поперек страны на своих «мерседесах» – мерседесах, с привязанными к автомобилям метлами и собачьими головами, навевая на сограждан ужас, которым так гордится главный герой. Он счастлив в стране, где закон превратился в метлу на его автомобиле [Ланин 2008, 384].

Nowy car organizuje absolutnie wszystkie dziedziny życia swoich poddanych, włącznie z wyborem produktów w sklepach. Od jego czasów wszystkie towary, poza serem, występują w dwóch odmianach.

Стандартный набор продуктового ларька: сигареты «Родина» и папиросы «Россия», водка «Ржаная» и «Пшеничная», хлеб черный и белый, конфеты «Мишка косопалый» и «Мишка на Севере», повидло яблочное и сливовое, масло коровье и постное, мясо с костями и без, молоко цельное и топленое, яйцо куриное и перепелиное, колбаса вареная и копченая, компот вишневый и грушевый, и наконец – сыр «Российский» [Сорокин 2013, 97].

Taki ograniczony asortyment tłumaczony jest dobrem narodu, który dokonując wyboru spośród dwóch produktów, „покой душевный обретает, уверенностью в завтрашнем дне напитывается, лишней суеты беспокойной избегает, а следовательно – удовлетворяется. А с таким народом, удовлетворенным, великие дела сотворить можно” [Сорокин 2013, 98].

Reglamentacji podlega też język nowego państwa. Ukazem Imperatora zakazane są wulgaryzmy, co spotyka się z protestem wyłącznie inteligencji,

„народ” bardzo szybko i ze zrozumieniem przyjmuje ten pomysł, tuż po kilku publicznych chłostach i egzekucjach...

(...) народ-то наш сразу с пониманием воспринял Указ 37. После ряда показательных процессов, после *протягивания* на главных площадях городов российских, после свиста бычьего кнута на Сенной и воплей на Манежной в одночасье перестал люд простой употреблять паскудные слова, навязанные ему в старину иноземцами. Только интеллигенция никак не может смириться и все изрыгает и изрыгает матерный яд на кухнях, в спальнях, в отхожих местах, в лифтах, в кладовых, в подворотнях, в машинах, не желая расставаться с этим гнусным полипом на теле русского языка, отравившим не одно поколение соотечественников [Сорокин 2013, 75].

Jednocześnie płonęły wrogie księgi i rękopisy, co niewątpliwie odsyła nas do czasów wielkich totalitaryzmów, choćby do Niemiec i roku 1933, kiedy to w Berlinie i innych miastach Rzeszy odbywały się akcje palenia książek. Jak widać, autorytet Rusi budowany jest na strachu, a przemoc staje się podstawowym narzędziem rządzenia. Bać się mają wrogowie wewnętrzni i zewnętrzni, bo ich również ma przerażać „ryk rosyjskiego niedźwiedzia”.

Этим Кольцом и стянул Государь большую, гнилую и разваливающуюся страну, стянул, словно медведя раненого, кровью-сукровицей исходящего. И окреп медведь костью и мясами, залечил раны, накопил жира, отрастил когти. Спустили мы ему кровь гнилую, врагами отравленную. Теперь рык медведя русского на весь мир слышен. Не токмо Китай с Европой, но и за океаном к рыку нашему прислушиваются [Сорокин 2013, 34].

Cały świat został skonstruowany tak jak w dawnych przedpiotrowych czasach. Opis poranka oprycznika przypomina opis przebudzenia bajkowego cara albo literackiego bohatera czasów carskich. Służba przynosi panu do łóżka tacę, aby mógł się pokrząć po trudach poprzedniego dnia – szklankę kwasu chlebowego, kieliszek wódki i pół szklanki kwasu z kapusty. Następnie następuje modlitwa przed domowymi ikonami, pokłony, dopiero później poranna higiena – mycie twarzy wodą ze studni. Również odprowadzanie gospodarza do drzwi to cały rytuał: z ikonami i błogosławieństwem.

В прихожей меня уже ждут провожатые: нянька с иконою Георгия Победоносца, Федька с шапкой и поясом.

Надеваю шапку черного бархата с соболиной оторочкой, даю себя подпоясать широким кожаным ремнем. На ремне – слева кинжал в медных ножнах, справа «Реброфф» в деревянной кобуре. Нянька между тем крестит меня:

– Андриюшенька, храни тебя Пресвятая Богородица, святой Никола и все Оптинские старцы!

Острый подбородок ее трясется, голубенькие слезящиеся глазки смотрят с умилением. Я крещусь, целую икону святого Георгия. Нянька сует мне в карман молитву «Живый в помощи Вышняго», вышитую матушками Новодевичьего монастыря золотом на черной ленте. Без этой молитвы я на дела не езжу.

– Победу на супротивных... – бормочет Федька крестясь [Сорокин 2013, 10].

Ale symbolika dawnych czasów występuje też tam, gdzie mamy do czynienia z najnowszymi zdobyczami techniki. Choć oprycznik Komiaga jeździ nowoczesnym samochodem, to jego koniuszy przytwierdza do samochodu psi łeb i miotłę.

У ворот стоит мой «мерин» – алый, как моя рубаха, приземистый, чистый. Блестит на солнце кабиною прозрачной. А возле него конох Тимоха с песей головой в руке ждет, кланяется:

– Андрей Данилович, утвердите!

Показывает мне голову собачью на нынешний день: косматый волкодав, глаза закатились, язык инеем тронут, зубы желтые, сильные. Подходит.

– Валяй!

Тимоха ловко пристегивает голову к бамперу «мерина», метлу – к багажнику. Прикладываю ладонь к замку «мерина», крыша прозрачная вверх всплывает [Сорокин 2013, 11].

Bardzo wyraźnie definiuje ten świat i tę prozę kontrast między technologicznym postępem i społecznym regresem. Ludzie posługują się najnowszymi zdobyczami techniki, ale żyją mentalnie w średniowieczu.

W ten właśnie sposób tworzy Sorokin pewien uniwersalny rosyjski model państwowości oparty na wzorze Iwana Groźnego z jego wszechmocną opryszczyną. Sięga przy tym po żywe w świadomości narodu motywy.

Этот пространственно-временной континуитет маркируется вехами непрерывной национально-государственной истории России: принятие христианства, Древнерусская держава, византизм, татаро-монгольское иго, Московское царство, смута, раскол, Российская империя и пр. Но Россия в новой историософии – это всегда гораздо большее, чем государство, держава, империя. Это особая цивилизация! [Зверева 2008, 31].

Warto zauważyć, że to właśnie w czasach Groźnego umieszcza pisarz początek wszystkich nieszczęść, jakie nawiedziły Rosję. W wypracowanym wtedy modelu władzy, opartym na systemie kastowym i przemocy, widzi on zaczątek pańszczyzny, komunizmu i oligarchii.

Грозный заложил вертикаль власти и, по сути, посадил страну на кол, и она на этой вертикали сидит до сих пор. Эта архаическая пирамида и формирует, во многом, русское сознание. Чиновник – это, собственно, и есть oprycznik, потому что он больше, чем ты. А наверху – там вообще небожители, которые смотрят вниз, как на мир муравьев. Эта структура не изменилась. Она укрепилась еще больше в советское время, и сейчас она такая же. Ведь в Европе существует горизонталь власти, и там каждый немец или француз может сказать: «Государство – это я». А мы говорим, что государство – это «они», указывая на машины с мигалками, которые мимо проносятся [Сорокин 2011].

Odwołuje się też Sorokin do religii i jej obecności w kształtowaniu narodu. Nie jest to nic zaskakującego, gdyż rosyjska historiozofia bardzo często poszerza pojęcie „historii”, dodając do niego elementy religijne. Tak więc kształtuje się historia Rosji, której nieodłącznym elementem jest Święta Ruś, łącząc dwa

porządki, polityczny i religijny. Sorokin widzi w tym zagrożenie dla praw i wolności jednostki. Krytycznie odnosi się do prób izolacjonizmu i koncepcji duchowej unikalności narodu rosyjskiego (a może właściwie ruskiego?) i wydaje się, że między innymi w tym upatruje przyczynę „wiecznego totalitaryzmu”, który charakteryzuje dzieje Rosji. Takie rozumienie rosyjskiej historii jako historii wiecznego totalitaryzmu jest szczególnie uderzające w prozie Sorokina.

Tak rozumiana „wieczna Rosja” to miejsce realizacji najgorszych instynktów. Totalitaryzm manifestuje się w każdym rosyjskim ustroju, mało zależy od religii czy głoszonej oficjalnie ideologii. W archetypie narodowym, o którym często zresztą mówią bohaterowie Sorokina, okrucieństwo zajmuje bardzo ważne miejsce.

Współczesna alternatywno-historyczna beletrystyka w sorokinowskim wydaniu wyraża niewątpliwie obawy przed przyszłością, wywołane traumami XX wieku. Zwrot ku przeszłości nie jest motywowany próbą ogrania na nowo wydarzeń historycznych, ale staje się modelowaniem, prognozowaniem przyszłości, warianty historycznych modeli społeczno-politycznych łączą się w przestrzeni jednego utworu i funkcjonują jako kompletna dystopijna wizja.

Autor buduje antyutopijny (dystopijny) świat, w ramach którego widzimy wyzwolenie najgorszych ludzkich cech, głównie okrucieństwa, stwarza wizję „wiecznej Rosji”, ale nie takiej, jaką chcą ją widzieć oficjalni piewcy. Niezależnie od historycznej konkretyzacji, pokazuje ona różne totalitarne kompleksy, za każdym razem aktualizując schemat „ofiara – kat”. Niezależnie od tego, czy Sorokin pisze tekst o historii świata (jak w lodowej trylogii), czy opisuje jeden dzień z życia oprycznika, to zawsze podstawowym modelem stosunków społecznych będzie wywiedziona z czasów Iwana Groźnego agresja silnego, wtajemniczonego, mającego władzę wobec słabego, zwykłego człowieka.

Bibliografia

- Бахтин Михаил. 2000. *Эпос и роман*. Санкт-Петербург: Азбука.
- Бердяев Николай. 1924. *Новое Средневековье: размышление о судьбе России и Европы*. Берлин: Обелиск.
- Зверева Галина. 2008. *Русский Проект: Конструирование позитивной национальной идентичности в современном российском государстве и обществе*. „Eurasian Review” 2008 (November). Vol. 1: 15-46.
- Ланин Борис. 2008. *Воображаемая Россия в современной русской антиутопии*. В: *Beyond the empire: Images of Russia in the Eurasian cultural context*. Sapporo: 375-390.
- Нефагина Галина. 2003. *Русская проза конца XX века: учебное пособие [для вузов]*. Москва: Флинта: Наука.
- Скоропанова Ирина. 2001. *Шизоанализ Владимира Сорокина*. В: Скоропанова Ирина, *Русская постмодернистская литература: учебное пособие для вузов*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука»: 260-282.

- Сныгчёв Иван. 1996. *Митрополит Иоанн. Самодержавие духа*. Санкт-Петербург: Издательство «Царское Дело».
- Сорокин Владимир. 2013. *День опричника*. Москва: Издательство АСТ.
- Горохов Андрей, Шевцов Василий. 2004. *Дальнейшее расчленение Сорокина*. В: <http://www.srkn.ru/criticism/gorokhov.shtml> [Доступ 15 IX 2016].
- Данилкин Лев. 2010. *Клудж*. „Новый Мир” № 1. В: http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2010/1/des11.html [Доступ 15 IX 2016].
- Новохатский Дмитрий. 2013. *Поэтика соц-арта в творчестве Владимира Сорокина*. В: <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/10/14.4.6.pdf> [Доступ 15 IX 2016].
- Сорокин Владимир. 2006. *Опричнина – очень русское явление*. В: *Интервью Борису Соколову*. Grani.Ru. Культура. 21.08.2006. В: <http://www.grani.ru/Culture/Literature/m.110108.html> [Доступ 15 IX 2016].
- Сорокин Владимир. 2011. *«Я питаюсь русской метафизикой, но не представляю себя без Европы»*. Интервью Михаилу Гуткину. Нью-Йорк. 2011. 11 мая. Голос Америки. В: <http://www.voanews.com/russian/news/Sorokin-Interview-2011-05-11-121675299.html> [Доступ 15 IX 2016].

Summary

RUSSIA BEHIND A STONE WALL. NEW MIDDLE AGE IN THE NOVEL *DAY OF THE OPRICHNIK* BY VLADIMIR SOROKIN

The article debates the sources of the Russian national identity, inspired by the novel by Vladimir Sorokin *Day of the Oprichnik*. In this dystopian fiction Sorokin depicts Russia in the third decade of the 21st century as a place where technological progress meets a return to the ancient social order, encapsulated in the system of state controlled terror called the Oprichnina. Sorokin exploits that vision to reflect upon the Oprichnina as a diabolical constant relapsing in deceptively different costumes throughout centuries of Russian history. Indeed, in various press interviews the Russian novelist asserts that the Oprichnina constitutes the very foundation of the Russian national identity.

Kontakt z Autorką:
barbara.kozak@uwm.edu.pl